

POSTANOWIENIE

Dnia 20 sierpnia 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

Prezes SN Dariusz Zawistowski (przewodniczący)

SSN Dariusz Dończyk (sprawozdawca)

SSN Agnieszka Piotrowska

w sprawie z powództwa E. O.

przeciwko S. O.

o rozwód,

na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 20 sierpnia 2021 r.,

na skutek zagadnienia prawnego przedstawionego

przez Sąd Okręgowy w W.

postanowieniem z dnia 13 marca 2020 r., sygn. akt VI Cz (...),

"1. czy postanowienie o odrzuceniu zażalenia przysługującego do innego składu sądu pierwszej instancji niedopuszczalnego z mocy ustawy winno nastąpić w składzie jednego sędziego, czy w składzie trzech sędziów?

2. w przypadku udzielenia odpowiedzi, że postanowienie to winno być wydane w składzie jednego sędziego, to czy postanowienie to wydaje przewodniczący wydziału czy przewodniczący składu orzekającego wyznaczonego za pośrednictwem Systemu Losowego Przydziału Spraw na podstawie przepisów Działu III Rozdziału 1 Oddziału 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości — Regulamin urzędowania sądów powszechnych z dnia 18 czerwca 2019 r. (Dz.U. z 2019 r. poz. 1141)?"

odmawia podjęcia uchwały.

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 31 grudnia 2019 r. Sąd Okręgowy w W. w sprawie z powództwa E. O. przeciwko S. O. o rozwód częściowo uwzględnił wniosek powódki o zabezpieczenie zaspokojenia potrzeb rodziny zobowiązując pozwanego do łożenia na ten cel na czas trwania postępowania kwoty 3 000 zł miesięcznie, płatną do rąk powódki, do dnia dziesiątego każdego miesiąca z odsetkami ustawowymi w przypadku opóźnienia w terminie płatności którejkolwiek z rat. Orzeczenie to zostało zaskarżone zażaleniem wniesionym przez pozwanego do innego składu sądu pierwszej instancji. Przy jego rozpoznawaniu przez Sąd Okręgowy w W. powziął poważne wątpliwości, którym dały wyraz w postanowieniu z dnia 13 marca 2020 r. przedstawiającemu do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu zagadnienia prawne.

Sąd Okręgowy wskazał, że zażalenie zostało wniesione z pominięciem wcześniejszego złożenia przez pozwanego wniosku o doręczenie jego uzasadnienia. Z tego powodu zażalenie jest niedopuszczalne i podlega odrzuceniu. Wątpliwości Sądu Okręgowego dotyczą składu sądu, w którym orzeczenie to powinno zostać wydane. W świetle literalnej wykładni art. 397 § 1 k.p.c. odrzucenie zażalenia powinno następować każdorazowo w składzie trzyosobowym jako innym składzie sądu pierwszej instancji. Do innych konkluzji skłania jednak analiza systematyki Kodeksu postępowania cywilnego, a także względy celowościowe, które na tle pojęcia „rozpoznania” środka odwoławczego uzasadniają rozróżnienie etapu kontroli formalnej oraz etapu merytorycznego orzekania o tym środku. Zakres rozpoznania i orzekania sądu właściwego do rozpoznania zażalenia należy wyznaczyć na podstawie przepisów o postępowaniu apelacyjnym, tj. art. 378-386 k.p.c. stosowanych odpowiednio, w efekcie czego wyrażona w art. 397 § 1 k.p.c. zasada składu trzyosobowego jako reguła składu sądu do rozpoznania zażalenia powinna znajdować zastosowanie wyłącznie do merytorycznego rozpoznania sądu złożonego środka zaskarżenia, co nie dotyczy sytuacji, w której zachodzi podstawa do odrzucenia środka zaskarżenia. W razie przyjęcia, iż odrzucenie zażalenia następuje w składzie jednego sędziego pojawia się dalsza wątpliwość dotycząca sposobu doboru składu sądu, który w przypadku zażalenia *a limine*

niedopuszczalnego, takie orzeczenie mógłby wydać. Wątpliwości te wynikają z przepisów rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. - Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. z 2019 r., poz. 1141 - dalej: „r.u.s.p.”). W szczególności zgodnie z § 81 r.u.s.p., przewodniczący wydziału, w którym wydano orzeczenie w pierwszej instancji, zapewnia sprawny przebieg postępowania odwoławczego aż do przedstawienia akt sądowi odwoławczemu. Stąd pojawia się wątpliwość, czy w przypadku orzeczeń, w stosunku do których zażalenie przysługuje do innego składu sądu pierwszej instancji i po wpłynięciu środka zaskarżenia nie następuje przekazanie akt sądowi odwoławczemu, konieczne jest kierowanie sprawy przez przewodniczącego wydziału do wyznaczenia składu przez System Losowego Przydziału Spraw. Za taką wykładnią przepisów Kodeksu postępowania cywilnego oraz Regulaminu urzędowania sądów powszechnych przemawia wykładnia celowościowa nowej regulacji wprowadzonej ustawą z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r., poz. 1469 - dalej: „ustawa nowelizująca”). Inna interpretacja byłaby sprzeczna z zasadą szybkości procedowania w postępowaniu zażaleniowym, co - jak przyznał sam projektodawca – było jednym z głównych celów nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego dokonaną ustawą nowelizującą.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Na wstępie należy odnieść się do kwestii dopuszczalności udzielenia odpowiedzi na przedstawione zagadnienie prawne. Zostało ono sformułowane w związku z rozpoznawaniem zażalenia poziomego przez sąd pierwszej instancji na posiedzeniu niejawnym. Jak przyjmuje się w ugruntowanym orzecznictwie, zagadnienie prawne może być przedstawione Sądowi Najwyższemu tylko przez sąd *ad quem*, a nie sąd *a quo* (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 15 marca 2018 r., III CZP 109/17, nie publ.). Zważywszy, że sąd pierwszej instancji pełni w omawianej sytuacji rolę sądu *ad quem*, nie zachodzą przeszkody do przedstawienia przez niego zagadnienia prawnego na podstawie art. 390 § 1 w zw. z art. 397 § 3 k.p.c. Nie ulega także wątpliwości, że sąd orzekający w postępowaniu zażaleniowym jest władny przedstawić Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne nie tylko wtedy, gdy ocenia zasadność zażalenia, lecz także

wtedy, gdy rozważa jego dopuszczalność, mimo że art. 390 § 1 k.p.c. posługuje się zwrotem „przy rozpoznawaniu” apelacji, a odpowiednio także zażalenia (art. 397 § 3 k.p.c.). Rozpoznanie apelacji (zażalenia) musi być w tym kontekście postrzegane szeroko, a sąd - przedstawiając zagadnienie przy rozpoznawaniu zażalenia - orzeka w składzie trzech sędziów, choćby dotyczyło ono wyłącznie jego dopuszczalności (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 2021 r., III CZP 18/20, nie publ. i z dnia 1 lipca 2021 r., III CZP 36/20, nie publ.).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że instytucja pytań prawnych prowadząca do związania sądów niższej instancji w danej sprawie poglądem Sądu Najwyższego, zawartym w podjętej uchwale, jest wyjątkiem od konstytucyjnej zasady podległości sędziów tylko Konstytucji i ustawom. Ze względu na tę wyjątkowość instytucja ta powinna być stosowana w sposób ścisły (zob. m.in. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 30 marca 1999 r., III CZP 62/98, OSNC 1999, nr 10, poz. 166, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 29 października 2010 r., III CZP 78/09, nie publ.), a przedstawiane na podstawie art. 390 § 1 w zw. z art. 397 § 3 k.p.c. zagadnienie prawne musi odpowiadać określonym wymaganiom (zob. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 19 listopada 2008 r., III CZP 21/08, nie publ., z dnia 5 grudnia 2008 r., III CZP 121/08, nie publ., z dnia 9 lipca 2009 r., III CZP 38/09, nie publ. i z dnia 12 sierpnia 2009 r., III CZP 8/09, nie publ.). Merytoryczna, wiążąca pomoc prawna Sądu Najwyższego, może przy tym nastąpić wyłącznie wtedy, kiedy zachodzi rzeczywista potrzeba wyjaśnienia poważnych wątpliwości o decydującym znaczeniu dla rozstrzygnięcia sprawy, pozostających z tym rozstrzygnięciem w związku przyczynowym. Gdy związek taki nie występuje Sąd Najwyższy odmawia podjęcia uchwały (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 2020 r., III CZP 54/19, nie publ., z dnia 9 października 2020 r., III CZP 73/19, nie publ., z dnia 25 lipca 2019 r., III CZP 10/19, nie publ.).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego wyjaśniono także, iż podstawą odmowy udzielenia przez Sąd Najwyższy odpowiedzi na pytania prawne jest także zmiana stanu prawnego, która nastąpiła po przedstawieniu Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienia prawnego, mająca wpływ zarówno na treść rozstrzygnięcia o przedstawionym zagadnieniu prawnym, jak również na potrzebę

wydania uchwały co do tego zagadnienia przez Sąd Najwyższy. Zmiana stanu prawnego, będącego podłożem poważnych wątpliwości powziętych przez sąd przy rozpoznawaniu apelacji (zażalenia), dokonana po wydaniu postanowienia o przedstawieniu Sądowi Najwyższemu na podstawie art. 390 § 1 k.p.c. zagadnienia prawnego do rozstrzygnięcia, uzasadnia odmowę podjęcia uchwały (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 stycznia 1997 r., II UR 1/97, OSNAPUS 1997, nr 16, poz. 294 oraz postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 10 maja 2000 r., III CZP 63/08, OSNC 2000, nr 12, poz. 22, z dnia 11 grudnia 2014 r., III CZP 38/14, nie publ. oraz z dnia 11 grudnia 2014 r., 54/14, nie publ.). Wynika to z charakteru instytucji pytań prawnych przewidzianej w art. 390 § 1 k.p.c.; uchwała Sądu Najwyższego wiąże sąd orzekający, co jest wyjątkiem od konstytucyjnej zasady podległości sędziów tylko Konstytucji oraz ustawom (art. 178 ust. 1 Konstytucji). Z tych względów wykładnia art. 390 § 1 k.p.c. powinna być dokonana w sposób najbardziej ścisły, bez żadnych koncesji na rzecz argumentów o nastawieniu celowościowym lub utylitarnym (por. m.in. uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 30 marca 1999 r., III CZP 62/98, OSNC 1999, nr 10, poz. 166 oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 stycznia 2010 r., III CZP 106/09, nie publ.). W razie więc zmiany stanu prawnego będącego podłożem przedstawionego Sądowi Najwyższemu zagadnienia prawnego - mającego bezpośrednie zastosowanie do jego rozwiązania lub mogącego mieć znaczenie dla sposobu interpretacji przepisów obowiązujących wcześniej, których dotyczy przedstawione zagadnienie prawne - wykładni nowych regulacji prawnych i oceny ich znaczenia dla rozstrzygnięcia przedstawionego zagadnienia prawnego, które wyłoniło się w toku rozpoznawania środka odwoławczego, powinien dokonać w pierwszej kolejności sąd przedstawiający zagadnienie prawne. W przeciwnym razie, skutkiem rozstrzygnięcia przedstawionego zagadnienia prawnego przez Sąd Najwyższy po zmianie stanu prawnego byłoby narzucenie sądowi drugiej instancji w danej sprawie określonej wykładni nowych przepisów, co do których sąd ten nie wyraził żadnego stanowiska, co prowadziłoby do nieuzasadnionego rozszerzenia wyłomu, jaką instytucja pytań prawnych czyni w odniesieniu do zasady podlegania sędziom tylko Konstytucji i ustawom.

Po wydaniu przez Sąd Okręgowy postanowienia z dnia 13 marca 2020 r. nie doszło do zmian przepisów regulujących skład sądu przy rozpoznawaniu zażalenia, tj. art. 397 § 1 k.p.c., zgodnie z którym sąd rozpoznaje zażalenie na posiedzeniu niejawnym w składzie trzech sędziów. Nie nastąpiła także zmiana przepisów regulujących postępowanie apelacyjnego, w szczególności art. 367 § 3 k.p.c. i art. 373 k.p.c., których możliwość odpowiedniego zastosowania dostrzegali Sąd Okręgowy w związku z art. 397 § 3 k.p.c. Jednakże ustawa z dnia 28 maja 2021 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2021 r., poz. 1090 – dalej: „ustawa z dnia 28 maja 2021 r.”) – która weszła w życie w lipcu 2021 r. - w art. 4 pkt 1 zawiera przepis nadający nowe brzmienie art. 15zzs¹ ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz. U. poz. 1842, z późn. zm.). Zgodnie z art. 15zzs¹ pkt 4 w nowym brzmieniu, w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 oraz w ciągu roku od odwołania ostatniego z nich, w sprawach rozpoznawanych według przepisów ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego, w pierwszej i drugiej instancji sąd rozpoznaje sprawy w składzie jednego sędziego; prezes sądu może zarządzić rozpoznanie sprawy w składzie trzech sędziów, jeżeli uzna to za wskazane ze względu na szczególną zawłość lub precedensowy charakter sprawy. Według art. 6 ust. 1 ustawy z dnia 28 maja 2021 r., przepisy ustawy zmienianej w art. 4 stosuje się również do postępowań rozpoznawanych według przepisów ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego wszczętych i niezakończonych przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy. Natomiast art. 6 ust. 2 tej ustawy stanowi, że sprawy, które przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy sąd rozpoznawał w składzie innym niż jednego sędziego, w dalszym ciągu prowadzone są przez tego sędziego, któremu sprawa została przydzielona jako referentowi, do zakończenia sprawy w danej instancji. Zmiana stanu prawnego wymaga więc wykładni tych przepisów czy mają one zastosowanie także do postępowania zażaleniowego toczącego się przed Sądem Okręgowym w W., co

dezaktualizowałyby potrzebę odpowiedzi na przedstawione zagadnienie prawne ujęte w punkcie pierwszym postanowienia tego Sądu z dnia 13 marca 2020 r.

Pojęcie „rozpoznania sprawy”, którym posłużono się w art. 15zzs¹ pkt 4 ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych, odpowiada terminologii, którą posłużył się ustawodawca w art. 367 § 3 k.p.c. zd. pierwsze k.p.c., regulującym skład sądu rozpoznającego apelację, zgodnie z którym „sąd rozpoznaje sprawę” w składzie trzech sędziów. Natomiast art. 397 § 1 k.p.c. - dotyczący zażalenia - stanowi, że „sąd rozpoznaje zażalenie na posiedzeniu niejawnym w składzie trzech sędziów”. Jeśli jednak uwzględni się przyczyny i cel wprowadzenia tego szczególnego uregulowania - potrzebą ograniczenia składów wieloosobowych sądów z powodu pandemii - można mieć wątpliwości, które powinny być przede wszystkim przedmiotem rozważenia przez sąd, który przedstawił zagadnienie prawne, czy intencją ustawodawcy było wyeliminowanie składów wieloosobowych przy rozpoznawaniu apelacji, a pozostawienie takich składów przy rozpoznawaniu zażaleń, z natury rzeczy dotyczących mniej doniosłych kwestii związanych z tokiem postępowania sądowego. Pojęcie „rozpoznawania sprawy” przez sąd ma także inne, szersze znaczenie niż w powołanych wyżej przepisach Kodeksu postępowania cywilnego, a mianowicie w przepisach rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. - Regulamin urzędowania sądów powszechnych, wydanym na podstawie delegacji ustawowej zawartej w art. 41 § ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (jedn. tekst: Dz.U. z 2020 r., poz. 2072), zgodnie z którym Minister Sprawiedliwości określi w drodze rozporządzenia regulamin wewnętrznego urzędowania sądów powszechnych określający m.in. szczegółowe zasady przydziału spraw (pkt 2). Według § 43 ust. 1 r.u.s.p., sprawy są przydzielane losowo sędziom jako referentom, zgodnie z podziałem czynności, przez SLPS, oddzielnie dla każdego repertorium, wykazu lub innego urządzenia ewidencyjnego, chyba że przepisy niniejszego rozporządzenia przewidują inne zasady przydziału. Zażalenia i apelacje są rejestrowane w oddzielnych urządzeniach ewidencyjnych, co oznacza, że są to odrębne kategorie spraw

według terminologii, którą posługują się przepisy regulaminu urzędowania sądów powszechnych.

Poza tym zmianie uległ także stan prawny na mocy rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 września 2020 r. zmieniającego rozporządzenie - Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. z 2020 r., poz. 1640) w ten sposób, że dodano nowy § 81a, zgodnie z którym w przypadku zażalenia podlegającego rozpoznaniu na podstawie art. 394^{1a} § 1 k.p.c. albo art. art. 394² § 1 i 1¹ k.p.c. czynności w postępowaniu odwoławczym wykonuje referent sprawy, w której wydano zaskarżone orzeczenie, a wyznaczenie składu do rozpoznania zażalenia następuje po wykonaniu tych czynności. Zmieniony stan prawny ma bezpośrednie znaczenie dla rozstrzygnięcia drugiego zagadnienia prawnego.

Przedstawione wyżej zmiany stanu prawnego, które nastąpiły już po wydaniu przez Sąd Okręgowy postanowienia z dnia 13 marca 2020 r., wpływające na potrzebę udzielenia odpowiedzi na przedstawione zagadnienia prawne i do których z oczywistych względów nie mógł odnieść się Sąd Okręgowy, uzasadniały odmowę udzielenia odpowiedzi na przedstawione pytania prawne. Należy też dostrzec, że przedstawiając zagadnienia prawne Sąd Okręgowy pominął ocenę znaczenia okoliczności, iż postanowienie zaskarżone zażaleniem pozwanego dotyczyło zabezpieczenia potrzeb rodziny. Wniosek w tym przedmiocie zgłoszony w toku postępowania o rozwód jest rozstrzygany, zgodnie z art. 445 § 1 k.p.c., według przepisów o postępowaniu zabezpieczającym. W postępowaniu zabezpieczającym jest odrębny przepis dotyczący składu orzekającego w przedmiocie zażalenia, tj. art. 741 § 2 k.p.c., który nie był w ogóle przedmiotem analizy Sądu Okręgowego.

Tylko więc ubocznie Sąd Najwyższy zauważył, że już po przedstawieniu przez Sąd Okręgowy zagadnień prawnych postanowieniem z dnia 13 marca 2020 r. Sąd Najwyższy podjął uchwałę z dnia 1 lipca 2021 r., III CZP 36/20 (nie publ.), w której wypowiedział się co do składu, w jakim powinno być odrzucone zażalenie wniesione na postanowienie sądu pierwszej instancji do innego składu tego sądu. W uzasadnieniu tej uchwały Sąd Najwyższy odniósł się do wszystkich kwestii prawnych, które w ocenie Sądu Okręgowego budziły jego poważne wątpliwości.

Z tych przyczyn Sąd Najwyższy na podstawie art. 86 § 1 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (jedn. tekst: Dz.U. z 2021 r., poz. 154) odmówił podjęcia uchwały.

jw